

9. Evropská studentská soutěž o nejlepší esej 2019

vyhlášená

Martinem Kastlerem, předsedou Ackermann-Gemeinde a bývalým europoslancem,
a Doc. Matějem Spurným Ph.D., předsedou Společnosti Bernarda Bolzana.

Téma:

„Bilancování po třiceti letech. Jak jsme na tom v Evropě se svobodou?“

1. místo

David Němeček

34 let, filozofie (doktorské studium), Masarykova univerzita Brno

JSI JINÁ než když jsem se brali

V postkomunistických zemích jsme na tom dnes se svobodou jako po třiceti letech manželství. Ti šťastnější z nás jsou spokojení, jak se jejich vztah vyvíjel a kam to za více než čtvrtstoletí dopracovali, u mnohých ovšem převažuje rozčarování. Rozčarování nad tím, že svoboda je úplně jiná, než když jsme se tenkrát brali, končící někdy u myšlenek, jestli by nám nebylo lépe bez ní. Před třiceti lety byla v našich ulicích velká sláva, že jsme si sňatek se svobodou vyvzdorovali, dnes namísto oslav výročí nastupuje spíše směsice nostalgie, rutiny a zklamání. Kde se to všechno pokazilo? Jak se to stalo, že slibně vyhlížející vztah plný dychtivého očekávání uváznuv v pocitech protivného soužití a lhostejnosti? Proč se dnes tak často jako zhrzený manžel poohlížíme po jiné nevěstě? Domnívám se, že na tuto krizi jsme si zadělali celkem běžným způsobem. Do vztahu jsme vlétli hnáni dvěma křídly – na jedné straně jsme byli uhranuti samotnou svobodou, na straně druhé jsme lačnili po štěstí, které nám přinese do života. Právě kombinace zaslepené lásky a přehnaných očekávání nás přivedla do situace, kdy stojíme s potrhanými křídly na zemi a přemýšlíme, kam jít dál.

Na úskalí uhranutí svobodou jako tím pravým a jediným ideálem upozorňovali mezi jinými Isaiah Berlin¹ a Ronald Dworkin, jenž doplnil přímo kontext postkomunistických zemí. Dworkin (1997, s. 274-276) mluví o naplňujícím se *nebezpečí nekritické reakce na ztroskotání*

komunismu, v rámci níž se oddáme absolutní svobodě a odmítneme jakoukoliv rovnost. Příkladnějším v česko-slovenském prostoru jsme mu dali za pravdu. Po komunistické diskreditaci se staly *rovnost* a *stát* prakticky sprostými slovy a první desetiletí života resuscitované demokracie jsme zasvětili volnosti, zatímco spravedlnost často trčela na odstavě koleji. Ve jménu osvobození jsme vzývali volnost bez hranic – především bez hranic právního státu. Deficit v oblasti práva pak umožnil silný výskyt případů zpronevěry peněz a korupce, které mají dopady na dnešní politickou mapu obou zemí.

Lačnost po štěstí, jež by šlo ruku v ruce s osvobozením společnosti, přinesla mnohým zažívací potíže. Porevoluční euforie přetřela růžovým lakem skutečnost, že svoboda přináší i možnost vlastního neúspěchu a prostor pro omyly, k nimž jsme se rozhodli sami. V komunistické éře toho naši rodiče a prarodiče spoustu nemohli, ale jedno lidem straničtí úředníci nikdy nevzali – možnost se dosyta vysmát jejich hlouposti a výmyslům pokaždé, když vyloženě neusilovali o život. Dnes toho naopak spoustu můžeme, ale s jedním se teprve učíme žít – čím jsme svobodnější, tím méně se nabízí úleva odsouzením vnějšího viníka. Přiznání vlastní chyby přitom prožíváme jako něco nežádoucího, ne-li přímo ponižujícího. Ocítáme se tak v paradoxní situaci, na kterou upozornil Erich Fromm, kdy se snadno cítíme hůře ve svobodnější společnosti, protože na nás klade břemeno rozhodování s nejistým výsledkem a hrozí méněcenností čišící z vlastního neúspěchu (srov. Fromm 2014, s. 40-43, 99). Chtěli jsme se mít lépe a mysleli jsme, že k tomu postačí vyletět z klece komunismu na svobodu. Najednou jsme zaskočení zjištěním, že svobodný život může i hodně bolet. Zvažujeme možnosti snižování bolesti různými intervencemi, mějme se však na pozoru před každým, kdo vykládá pohádky o bezbolestném království, kde budeme všichni žít šťastně až do smrti. Jediná bezbolestná společnost, které lze dosáhnout, je společnost mrtvá.

Ukázalo se, že svoboda není všespásná bohyně, za kterou jsme ji mnohdy měli, a tak tu stojíme s potrhanými křídly a přemýšlíme, proč nás společný život nenaplnuje. Hledáme vinu, jak už to ve vztazích bývá, na druhé straně. Současně ji ale máme příliš rádi na to, abychom se jí zřekli. Milujeme svobodu, ale nejsme s ní šťastní. Proděláváme doslova manželskou krizi, jejíž řešení je stejně jednoduché v oblasti teorie jako obtížné při přenosu do praxe. Konstruktivní řešení takové krize vyžaduje vidět oba partnery v reálných barvách – na jedné straně neidealizovat svobodu a na straně druhé si přiznat vlastní omylnost. Kámen úrazu leží v nepříjemných pocitech, jež v nás přiznání chyb vyvolává. Díky nim máme tendenci odvrhnout partnerskou poradnu vlastního rozumu a přitakat politikům, kteří z našich problémů se svobodou obviní zkorumpovaný systém, loupeživé předchůdce, nebo kohokoliv jiného, jen ne nás samotné. Konečně jejich obvinění působí v kontextu široké palety korupčních a defraudčních skandálů velmi věrohodně. Neškodně vyhlížející nabídka vnějších viníků se však vyčerpá nejpozději ve chvíli, kdy se ze zvěstovatelů změn a systémových buřičů stanou tradiční politici a tvůrci systému. Koho označí za viníka, až je budeme jednou konfrontovat s nesplněnými sliby? Přistoupíme-li na populistickou mantru: *Vy za nic nemůžete, my taky ne, tak to dejme do figury*, dříve nebo později dospějeme do bodu, kdy kvůli nedostatku vnějších viníků poletí přes palubu samotná svoboda.

Žít se svobodou je těžké, ale bez ní žít prakticky nelze, nanejvýš tak živořit. Pokud ji nechceme ztratit a znovu získávat, měli bychom přemýšlet nejen o jejích, ale i našich nedostatcích. Svoboda nikdy nebude všespásná, protože nezajišťuje štěstí samotné; skýtá otevřený prostor, v němž můžeme o štěstí férově usilovat. Svoboda je možnost pro každého, bez našeho přičinění však zůstane nevyužitou. Jistě, pojďme se bavit o přesnosti a významu výše

uvedených slov, o míře dosud dosažené svobody a její optimální hladině v soustavě lidských hodnot. Diskutujeme o možnostech zlepšení života ve svobodné společnosti. Pokud ovšem čekáme, že svoboda je automat na lidské štěstí, jemuž jen dosud něco brání dosáhnout plného provozu, věříme v politické perpetuum mobile. Víra v jeho sestrojení je nejen jalová, ale také nebezpečná, protože nás dostává do hledáčku novodobých alchymistů, kteří místo neustálého pohybu slibují všudypřítomné štěstí.

Člověk byl, je a vždy bude omylnou bytostí. Všichni to dobře víme a přitom to pravidelně ignorujeme. Nemáme nejmenší problém poukázat na chyby ostatních, případně na omyly vlastní, jsou-li dostatečně ohlodány zubem času. Jakmile ovšem přijde konfrontace s vlastní chybou v přímém přenosu, je veškerá sebereflexe ta tam. Najednou odoláváme silné potřebě obhájit svůj čerstvý počin argumenty, jimž sami nevěříme, někdy i zalhat, jen abychom nemuseli říct některé ze zaklínadel: *Spletl jsem se; Udělal jsem chybu*. Zdá se, že máme v sobě jakousi kontrolku, jež nám brání otevřít se vlastní omylnosti. Troufám si hádat, že její funkčnost zajišťujeme především sociálně, tedy v procesu výchovy. Vypnutí nebo alespoň snížení citlivosti této kontrolky zvýší šance na dosažení udržitelného rozvoje svobodných společností. Dokud kontrolka hladce sepíná, budeme při každé životní krizi odolávat pokušení najít pro vlastní omyly vnějšího viníka, klidně i za cenu narušení svobody. Možnost svobodného člověka dělat spoustu rozličných věcí v sobě obsahuje potenciál nadělat spoustu různých chyb. Před vlastními chybami se můžeme schovat leda za mřížemi, které sice mohou být ze zlata, ale pořád zůstanou mřížemi.

---

¹ Berlin ve svém slavném eseji *Dva pojmy svobody* na jedné straně vyzdvihuje *negativní* pojetí (svoboda jako absence omezení), současně ovšem zdůrazňuje, že pokud není svoboda doprovázena dalšími hodnotami, ale posvátně uctívána jako jediná pravá hodnota, snadno se obrátí proti sobě samé (srov. Berlin 1997, s. 94-99).

Seznam použité literatury:

BERLIN, Isaiah. *Dva pojmy svobody*. In: Kis, János. *Současná politická filozofie*. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 47 – 100. ISBN 80-86005-60-7.

DWORKIN, Ronald. *Svoboda, rovnost a společenství*. In: Kis, János. *Současná politická filozofie*. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 273 – 301. ISBN 80-86005-60-7.

FROMM, Erich. *Strach ze svobody*. Praha: Portál, 2014, 240 s. ISBN 978-80-262-0615-6.